Turkish Studies **Language and Literature**

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 299-321

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22823

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 11.03.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (09.04.2019)-Referee 2 (05.04.2019)-Referee 3 (04.04.2019)- Referee 4 (09.04.2019)

This article was checked by iThenticate.

EDİMBİLİM VE SÖZDİZİMİ ARASINDAKİ KARŞILIKLI BAĞLANTI

*Hülya AŞKIN BALCI**

ÖZ

Dil kullanım bilimi olarak tanımlayabileceğimiz edimbilim, söylem ve bağlam ilişkisi açısından sözün oluşması, konuşucular, konuşmanın dinleyici üzerinde yarattığı etkiyi, dil ve kullanıcılarına göre nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışan bir dilbilim alanıdır. Kim, neden, kiminle, nasıl, ne zaman konuşuyor düşünceleri sosyal ve dilsel bir olay olarak incelenerek konuşan ve konuşulan kişi veya konu arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Genel olarak insanların ikna, istek ve niyetleri doğrultusunda konuşma durumlarının ifade edilerek diğer kişilere bu ikna, istek ve niyetlerin aktarılması sırasında hali hazırda oluşturulan yapıların hem düz anlamlarıyla hem de bağlama göre yan anlamlarıyla ilgilidir. Zaman, mekân, konuşmacı ve dinleyicinin yanı sıra konuşmacının niyeti, katılımcıların geçmiş bilgisi ve birbirleriyle olan ilişkileri ön plana çıkmaktadır. İfadelerin, tümce, sözcük ve konuşma bağlamına göre incelenmesi bu açıdan önem kazanarak konuşma esnasındaki ifadelerin anlamı, bir anlatımın içeriğine ve gönderime ilişkin yorumlamayla anlam kazanmakta ve iletişim sırasındaki anlam, büyük ölçüde edimbilimin ilgi alanına girmektedir.

Sözdizimi ise tümceyi oluşturan sözcük türleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek sınıflandırmalar yapan bir alandır. Son zamanlarda dilbilimsel olarak ilgi odağında olan edimbilim çalışmalarında sözdizimi önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle edimbilim ve sözdizimi arasındaki ilişkilerin araştırılması ve bazı sözdizimsel yapıları uygun bir şekilde kullanabilmek için bağlamsal koşulların yerine getirilmesinin nasıl olduğunun yanı sıra belirli sözdizimsel yapıların kullanımı yoluyla hangi edimsel etkilere ulaşılabileceği sorusu sıkça dilbilimsel çalışmalarda

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, E-posta: habalci@mynet.com

dikkat çekmektedir. Biz de çalışmamızda bu düşüncelerden yola çıkarak bu iki alanı örnekler yoluyla karşılaştırarak aralarındaki ilgi ve önemi açığa çıkarmayı çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Edimbilim, sözdizimi, dilbilim, bağlantı.

CORRELATIVE CONNECTION BETWEEN PRAGMATICS AND SYNTAX

ABSTRACT

Language is a field of linguistics that attempts to explain how language can be defined in terms of dictum, discourse and contextual relations that we can define as speakers, the effect that speech has on the listener, the language and how it is created according to its users. The ideas of who, why, with whom, how, when is talking are examined as a social and linguistic event and the connections between the person and the subject are tried to be revealed. Generally speaking, in terms of persuasion, wishes and intentions of people, it is related to both denotation and connotative meanings according to context of the structures created during the transfer of these persuasion, wishes and intentions to other people. Time, space, speaker and listener, as well as the intention of the speaker, the participants' past knowledge and their relation to each other are at the foreground. Examination of expressions according to the context of sentences, words and speeches gains importance from this point of view, meaning of expressions during speech, content of an expression and interpretation of the sentence gain meaning and meaning in communication is in the field of interest to a great degree of pragmatism.

Syntax is a field that classifies by examining the relation between the types of words that make up the sentence. Syntax plays an important role in pragmatics studies, which have recently been linguistically focused. In particular, the question of how the fulfillment of contextual conditions in order to investigate the relations between pragmatics and syntax and how to properly use some syntactic constructs, as well as the question of what operative effects can be reached through the use of certain syntactic constructs, often draws attention to linguistic studies. In our work, we will go out of these thoughts and try to compare these two areas through examples to reveal the interest and attention between them.

STRUCTURED ABSTRACT

Today, communication is at the center of many social debates. Wherever you look, it is possible to observe many problems that are allegedly caused by communication interruptions and that can be solved through appropriate, effective communication. Especially in private life, conflicts referring to the fact that people do not understand each other correctly are frequently encountered and many problems that can be solved by effective communication are brought to the points that cannot be overcome due to the use of the correct performative

features. Pragmatics, as a branch of linguistics, focuses on how the language is formed in a specific context, by explaining the connections between the sentences and the contexts and situations in which they are used, how the speakers perceive and use the words and how the sentence structures are affected by the relationship between the speaker and the listener. Rather, it explores the connection of language to the speaker and the spoken. The ideas of who, why, with whom, how, when is talking are examined as a social and linguistic event and the connections between the person and the subject are tried to be revealed. Generally speaking, in terms of persuasion, wishes and intentions of people, it is related to both denotation and connotative meanings according to context of the structures created during the transfer of these persuasion, wishes and intentions to other people. Thus pragmatics; interpreting the contextual linguistic expressions of speech, linguistic expressions (communicative) functions and explanation of texts and speeches, examining the elucidation of structural aspects, the field of communicative science, linguistic signals and signs as action expression. As a result of the examination of actions through language, as a basic proposition, it directs their research by considering the fact that people use meaningful appropriate expression (semantic) and well-structured sentences (syntactic) during communication as well as real actions or while talking. Thus, the analysis of verbal actions forms the basis of pragmatics. On the other hand, syntax makes the subject of the established elements of the language and the structure of the sentences in a language. Each language has its own sorting link. In this way, words form a sequence following each other in a sentence. This branch of science provides the examination of this relationship between sentence elements and their connection to the rule. Thanks to this sequential arrangement and ordering of relationships according to rules, thoughts can be transmitted in many ways. Since syntax studies at the center of linguistics aim to reveal the structure of language, it is of great importance and takes its place within the limits of pragmatics.

Of course, every language has an order based on a certain logic during speaking and writing. In this logic and order, languages are divided into different branches such as “phonetics, morphology and syntax, semantics, pragmatics, etc.” according to their structure and usage.

During communication, all parts of the language system are involved in the establishment and use of sentences. Thus, each language works according to the system formed according to the rules and language logic it is connected to and ensures the communication between people. More specifically, a thought, emotion, judgment, desire, etc. It is possible to find the whole order of language in the sentence consisting of the word strings we use to express. It is necessary to classify and explain this order within this whole according to the task limits of different linguistics branches.

In this study, we try to explain the connection between pragmatics and syntax, which is frequently mentioned as a question in linguistic studies. We tried to draw attention to issues such as.

Pragmatics should not be considered as one of the fields as traditional linguistics (phonetics, morphology, syntax, semantics). Because pragmatics takes almost all its important impulses from fields

such as psychology, philosophy and sociology for the development of linguistics as a sub-discipline. Essentially, it is an area that tries to examine the different usage forms and tasks of the language, as well as expressing the behaviors of the speaker and the listener, showing the triangle of the relationship between the actions, behaviors and events according to the experiences of the people in an interpersonal communication and trying to explain them to the logical basis. This field, which forms new forms for the determination of language usage environments, communication features and language understanding, is closely related to syntax and semantics, although it does not address the same issues. This field, which includes momentary implication, perception, impression, environment and other factors, advocates the idea that language is an act. When communicating with other people who have “beliefs, wishes and intentions”, “beliefs, desires and intentions” in general, we tried to draw attention to issues such as the fact of expression before and after.

In human nature, communication does not always occur clearly. In this sense, people understand something that is not clear. Why do we use an indirect structure instead of doing something open? Why don't we just say what we mean? Questions like this are the starting point of pragmatics. Pragmatics clarifies how we can achieve our objectives and knowledge of communicative possibilities with our partner. It also enables us to educate ourselves, and linguistically reveals the science of the principles of communication that people follow when communicating and communicating with one another. By following these principles, speakers or writers will be able to comprehend and define their possible meaning, develop content, and explain their meaning features on the listener or reader, and analyze and define the forms of expression, behavior patterns, methods and interpretation strategies of the language communicated to the listener or reader. It is trying to explain how we communicate with each other, how we build communication privately and formally, and how we see the world, as Ehrhardt and Heringer (2011: 14) take the place of pragmatics wherever there is meaning and interpretation.

The syntax is the set of elements of the language in relation. It manages the structure of sentences in a language and tries to show that languages have their own sorting connection. In this way, the words follow each other in the sentence to form a sequence and are shaped according to the rules. In pragmatics, the meaning of an “operant” is not sought for accuracy and rule, but for certain conditions of conformity or appropriateness. It is important whether a verbal act is said under appropriate conditions. It is important to ensure that the subjects that the speaker speaks as an actual sentence are only in place under certain circumstances and that they succeed.

Keywords: Pragmatics, syntax, linguistics, connection.

1. GİRİŞ

Günümüzde iletişim birçok sosyal tartışmaların merkezinde yerini almaktadır. Nereye bakarsanız bakın, iletişim kesintilerinden kaynaklandığı iddia edilen ve uygun, etkili iletişim yoluyla çözülebilecek birçok sorunu gözlemlemek mümkündür. Bilhassa özel hayatta, insanların birbirlerini doğru anlamadıklarına atıfta bulunan çatışmalarla sık sık karşılaşmakta ve doğru edimsel özelliklerin kullanılmasına bağlı olarak etkili iletişimle çözülebilecek birçok sorun aşılamayacak noktalara

getirilmektedir. Aslında iletişim, doğru yöneltmek zorunda olduğumuz bir mekanizmadır. Eğer doğru kullanılırsa başarıyla sonuçlanabilirken tersi durumlarda üzüntü ve sıkıntılara yol açabilmektedir.

Bu yüzden iletişimi sadece “dil” aracılığıyla değil aynı zamanda bilgi aktarımı sağlayan her tür vasıtayla da örneğin; jest-mimik, trafik işaretleri, Braille alfabesi (görme engellilerin kullandığı alfabe) vs. gibi değerleri de vurguladığını unutmamak gerekir. Ancak burada iletişim sırasında bilgi aktarımı konusundan en yaygın kullanımın “konuşma dili”¹ olduğunu söylemek ve yazılı dilin, konuşma dilinin sembolleştirilmiş kurallı şekli olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Edimbilim de bir dilbilim dalı olarak tam bu konulara açıklık getirmek için devreye girerek dilin belirli bir bağlam içinde nasıl oluştuğunu, tümcelerle kullanıldıkları bağlam ve durumlar arasındaki bağlantıları inceleyerek sözcelerın açıklanması, konuşanların sözcelele nasıl kullanıp algıladıkları, tümce yapılarının konuşan ve dinleyen arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiğı üzerinde durmaktadır. Daha doğrusu, dilin konuşmacı ve konuşulanlarla olan bağlantısını araştırmaktadır. Kim, neden, kiminle, nasıl, ne zaman konuşuyor düşünceleri sosyal ve dilsel bir olay olarak incelenerek konuşan ve konuşulan kişi veya konu arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Genel olarak insanların ikna, istek ve niyetleri doğrultusunda konuşma durumlarının ifade edilerek diğer kişilere bu ikna, istek ve niyetlerin aktarılması sırasında hali hazırda oluşturulan yapıların hem düz anlamlarıyla hem de bağlama göre yan anlamlarıyla ilgilidir. Böylece edimbilimin;

- a) Konuşmanın bağlama bağı olan dilsel anlatımlarını yorumlama,
- b) Dilsel anlatımlara sahip (iletişimsel) işlevleri ve metinlerin ve konuşmaların açıklanması,
- c) Yapısal yönlerin ortaya çıkarılmasını,

inceleyerek iletişimsel bilim alanını, dilsel sinyalleri ve işaretleri eylem ifadesi olarak ele almaktadır. Dil yoluyla eylemlerin incelenmesi sonucu temel önerme olarak iletişim esnasında kişilerin anlamlı uygun ifade (semantik) ile iyi yapılandırılmış tümceleri (sözdizimsel) kullanmalarının yanı sıra konuşurken gerçek “eylemler” gerçekleştirdikleri düşüncesinden yola çıkarak araştırmalarını yönlendirmektedir. Böylece sözlü eylemlerin analizi edimbilimin temelini oluşturmaktadır.

Sözdizimi ise dilin ilişki içinde kurulmuş öğeler dizgesini ve bir dildeki tümcelerin yapısını araştırma konusu yapmaktadır. Her dilin kendine ait bir sıralanış bağlantısı bulunmaktadır. Bu şekilde sözcükler tümce içerisinde birbirini takip ederek bir dizim oluşturmaktadır. Tümce öğelerinin birbirleriyle olan bu ilişkisinin incelenmesi ve bunların kuralla bağlanmasını bu bilim dalı sağlamaktadır. Bu sıralı diziliş ve ilişkilerin kurallara göre sıralanması sayesinde düşünceler çok yönlü aktarılabilir. Dilbilimin merkezindeki sözdizimi çalışmaları dilin yapısını ortaya çıkarmaya amaçladığı için büyük önem taşımakta ve edimbilimin sınırları içinde yerini almaktadır.

Tabii ki her dilin konuşma ve yazma esnasında belli bir mantığa dayanan düzeni bulunmaktadır. Bu mantık ve düzen içinde diller yapılarına ve kullanımlarına göre “ses bilgisi, biçim bilgisi ve sözdizimi, anlambilim, edimbilim vs.” gibi ayrı bilim dallarına ayrılrsa da ses yapısıyla, biçim yapısıyla, tümce yapısıyla hatta kullanım yapısıyla bir bütünü oluşturmaktadır.

İletişim sırasında dil sisteminin bütün parçaları tümce kuruluşu ve kullanımında görev almaktadır. Böylece her dil bağı olduğu kurallar bütünü ve dil mantığına göre oluşan sisteme uygun çalışmakta ve insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse bir düşüncüyü, duyguyu, yargıyı, isteğı vs. ifade etmek için kullandığımız sözcük dizelerinden oluşan tümcenin içinde dilin bütün düzenini bulmak mümkündür. Bu bütünün içindeki bu düzeni farklı dilbilim dallarının görev sınırlarına göre iyi sınıflandırmak ve açıklamak gerekir.

¹Geleneksel dilbilgisinde konuşma dilinin yazılı dilden daha önemsiz bir düzeyde olduğu savunulurken modern dilbilimde konuşma dilinin temel ve daha eski olduğu düşüncesinden yola çıkılarak yazılı dilden daha önemli olduğu ifade edilmektedir.

Biz de bu çalışmada sıkça dilbilimsel çalışmalarda soru olarak dikkat çeken edimbilim ve sözdizimi arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışarak edimbilim ve sözdizimi arasındaki ilişkilerin araştırılması ve bazı sözdizimsel yapıları uygun bir şekilde kullanabilmek için bağlamsal koşulların yerine getirilmesinin nasıl olduğunun yanı sıra belirli sözdizimsel yapıların kullanımı yoluyla hangi edimsel etkilere ulaşılabileceği gibi konulara dikkat çekmeye çalışacağız.

1.1 Edimbilim²

“Konuşan biri, dinleyen birinin karşısına geçip birtakım sesler çıkardığında olağanüstü bir dizi şey olur. Konuşan bir şey anlatmaya çalışır, dinleyen anlatılmaya çalışılanı anlar. Konuşan bildirimde bulunur; emir verir veya soru sorar (Searle, 1969: 69)”. Böylece konuşurken belirli kurallar çerçevesinde bilgi aktarırken ya da bilgi edinirken bir edimi (=kullanımı) açığa çıkarırız. Böylece ifadeye dökülen bir sözü anlayabilmek için ilk önce ilgili sözün aktarmak istediği mesajın yani içeriğin dışında emir verme, özür dileme, soru sorma, tehdit etme gibi diğer etmenleri de dikkate almak gerekir. İşte bu düşünceleri dil bilime kazandıran Austin, bir konu hakkında bir şeyler söylemenin aslında bir edimde bulunmak anlamına geldiğini aktarmaya çalışarak dilin betimleme dışında başka görevlerinin de olduğunu açığa çıkarmayı hedeflemiştir. İngiliz dil felsefecisi John Langslow Austin bu hususları “Söz eylem kuramı” olarak adlandırmış ve açıklamıştır. 1930’larda geliştirdiği ve verdiği derslerde ayrıntılarını açıkladığı bu kuram, Austin’in ölümünden sonra 1962’de yayınlanan “How To Do Things With Words³” adlı kitabıyla dilbilime katkı sağlamıştır. Kendisinden sonra öğrencisi Searle, hocasının düşüncelerini bazen eleştirerek bazen katkı sağlayıp geliştirerek bazen de farklı bir pencere açarak kökleştirmeye çalışmıştır.

Konuşma esnasında konuşucu, dinleyiciden birtakım beklentileri gerçekleştirmesini ister ve konuşucu dinleyiciye beklentilerini açık veya kapalı bir şekilde ifade ederek etkilemeyi amaçlar. Bu hususlar Austin’e göre üç edim şeklinde karşımıza çıkar. Bunlar: 1. Düz söz edimi (locutionary act): Herhangi bir sözü oluşturma, üretme edimi yani içeriği şeklinde tanımlanır. Kısaca bir sözü normal biçimde söylemektir. Örnek: Öğretmenler odasına giren bir öğretmenin camı açık görünce “Burası çok soğuk değil mi?” sözcesini kullanması. 2. Edimsöz edimi (illocutionary act): İletişim esnasında bir kişinin düz söz ediminden sonra karşısına çıkan bir diğer edim şekli olarak tanımlanabilir. Aslında davranışı biçimlendirici, uyarıcı olarak yapılan edim açıklaması yapılabilir. Örnek: “Burası çok soğuk değil mi?” sözcesiyle soru sorma eylemini yerine getirmesi. 3. Etkisöz edimi (perlocutionary act): İfade edilen bir sözün dinleyici üzerindeki etkisini açığa çıkarmaya çalışan edimdir. Örnek: “Burası çok soğuk değil mi?” sözcesinden sonra dinleyicinin kalkıp camı kapatması. Bir konuşma esnasında konuşan kişi aynı zamanda bu üç edimi de gerçekleştirerek satır aralarına öğrenmeyi daha doğrusu açık açık söylenmeyen fakat söylenmek istenen sözceyi⁴ anlamaya çalışır.

Aslında edimsözlerle, bu sözlerin ya da sözcelerin anlatımını bulduğu tümceler yapısı arasında doğrudan doğruya bir ilişki yoktur (Toklu, 2009:119). İlişki kendisini direkt bağlam içinde açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki tümceleri açıklamaya çalışalım:

- Dün beni soran sen miydin?
- Bugün Ayşe gelir mi ki?
- Bu yüksek notu almak sana mı kaldı?
- O zavallı kime kötülük edecek ki?
- Böyle bir şeyi anneme nasıl yaparsın?
- Nerede o güzel günler?

² Dilbilimin alt dalı olan anlambilimle olan ilişkisiyle ilgili bk. Eziler Kıran, 2014.

³bk. Douglas, 2006: 43.

⁴ Sözce: İletişim sırasında bir konuşucunun ifade etmeye çalıştığı dilsel ürün veya ürettiği her şeydir. Bu açıdan sözcükler, sözcük, tümce veya tümceden daha büyük hususları ifade edebilen söylemin parçalarıdır. Kısaca bir kişi tarafından belli bir zamanda ve mekânda söylenmiş somut ifadelerdir.

Dil bilgisel açıdan soru tümcesi olan yukarıdaki altı tümceden sadece birincisi soru anlamı taşımaktadır. Birinci tümceden sonra sırasıyla olasılık, küçümseme, onaylatma, sitem ve son tümce özlemin anlatımını ifade etmektedir. İlk tümce dışındaki tümceler soru işlevini yitirerek farklı edimsöz işlevleri üstlenmişlerdir.

Edimbilimi daha iyi açıklamak açısından Kıran/Kıran'ın (2002:213) da kitabında verdiği "gülümseyin filme alınıyorsunuz" sözcüğü de konuya ilişkin güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu sözcük, büyük bir mağazada müşteriler açısından önemli bir uyarı içermektedir. Düz anlamıyla "gülümseyin filme alınıyorsunuz" kastedilmemiş "sakın bir şey çalmayın" anlamında kullanılmıştır. Ancak aynı sözcük bir filmin yönetmeni tarafından oyunculara söylendiğinde söz edimsel olarak bir emir niteliği üstlenmektedir. "Dil oyunları"⁵ olarak adlandırabileceğimiz bu yapıları dilin daha çok iletişimsel boyutları incelenmektedir. İletişim sırasında edimin yeri ve dille nasıl aktarıldığı hususunu şu şemada daha açık gösterebiliriz:

⁵ "Dondurma işlemini gerçekleştirdim" sözcüğü de bağlama göre farklı edimsel özellikler ifade edebilir. Eğer üniversitede bu sözcüğü duyarsanız, bunun kayıtlarla ilgili olduğunu anlarsınız. Şayet bu, soğuk hava deposu elemanı tarafından söylendiyse farklı edimsel özellikler taşımaktadır.

Şemadan da anlaşılacağı gibi sadece “konuşmak” edim olarak algılanmamalıdır. “Bahçeyle uğraşmak, yalnız yemek pişirmek, sokakta birine yol vermek, biriyle göz göz gelmek vs.” de bir edimdir. Böylece “edimi” iletişim sırasında sözlü veya sözsüz, bir bağlam içindeki sözcelerin anlamıyla ilgili gerçekleşmiş davranışlar ve işler olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Çünkü iletişim esnasında insan karşısındakine tek bir sözce aktarsa bile, o tek sözcenin içinde aslında farklı farklı alanla ilgili bilgiler verilmektedir.

Bir dilbilim dalı olarak edimbilim son yıllarında dilbilimsel bir disiplin olarak özellikle dil işaretinin üç yönünü incelerken göstergebilimi üç bölüme ayıran Charles Sanders Peirce’nin sınıflandırma çalışmasını da edimbilimin başlangıcı için vazgeçilmez olarak nitelemektedir. Buna göre, özellikle, işaretin üç yönü, işaretlerin bulunduğu ilişkilere göre hesaplanmaktadır. Bunlar;

- a) Bir işaretin, diğer işaretlerle olan ilişkisi,
- b) Bir işaretin, bir anlamla olan ilişkisi,
- c) Bir işaretin, o işaretin kullanıcılarıyla olan ilişkisi.

Buna uygun olarak daha sonra Charles Morris klasik tanımı geliştirerek yukarıdaki sınıflandırmayı üç disiplin işlevi olarak tekrar gösterge bağlamında şu şekilde üç kısma ayırmıştır:

- a) Sözdizimi, işaretler arasındaki ilişkiyi ele alır,
- b) Anlambilim, işaret ve anlam arasındaki ilişkiyi ele alır,
- c) Edimbilim, işaret ve kullanıcıları arasındaki ilişkiyi ele alır⁶.

Genel olarak kabul gören bir sınıflandırmaya göre edimbilim, işaret ve kullanıcıları arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. 1960 yılından bu yana bağlamdaki ifadelerin üretim ve yorum teorisi olarak adlandırılmaktadır. Edimbilim, Finkbeiner’in (2015, 7) de ifade ettiği gibi, dilbilimin bir alt disiplini olarak yerini aldığından beri gelişimine devam etmekte ve bu gelişimde Levinson’un çığır açıcı tanıtımlara yer verdiği “Pragmatics (1983)” adlı kitabı; büyük ve etkili bir araştırma yönü oluşturmaya yardımcı olan “International Pragmatics Association (1986)” adlı topluluğun kurulması etkili olmuştur⁸.

Edimbilimin bir bilim dalı olarak yolunu açan Paul Grice ise konuşmacıya göre anlamın iki bileşenden oluştuğunu ifade etmektedir. Söylenen (what is said) ve neyin söz konusu olduğu ya da neyi içerdiği (what is implicated) önem taşımaktadır. Bu bağlamda Grice, konuşmacıya göre anlamı;

⁶ “The study of the relation of signs to interpreters”, (Morris, 1938: 6)

⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Ehrhardt ve Heringer, 2011: 10.

⁸ Bunların yanı sıra Louise Cummings’in (2010) “ The Pragmatics Encyclopedia ”, Keith Allan ve Kasia M. Jaszczolt’un (2012) “The Cambridge Handbook of Pragmatics”, Wolfram Bublitz, Andreas H. Jucker ve Klaus P. Schneider’in (2010-2013) 9 ciltten oluşan “ Handbooks of Pragmatics”, Yan Huang’ın (2015) “The Oxford Handbook of Pragmatics” adlı kitabı önemli bir yer oluşturmaktadır.

şeklinde sınıflandırmaktadır. Modern edimbilim çalışmalarında önemli bir rol oynayan bu şema aynı zamanda birbiriyle ilişkili araştırma alanlarının da resmedilmesine yardımcı olmuştur. Böylece konuşma eylemleri (illokutions), varsayımlar, imalar, bilgi yapısı, iletişim yapısı, kesinlik /belirsizlik, nezaket ve mizah vs. gibi konular üzerinde duran edimbilim bir şeyi yapmamızı veya buna karşılık gelen bir bilgiyi yapabilmemizi sağlayan yetenekler bütünüdür araştırma ilke edinmektedir. Bunun yanı sıra iletişimi sağlayan bir nevi antlaşma ve uygulamaları içeren bilgiyi ortaya çıkararak analiz etmekte ve göz önüne sermektedir.

İnsanın doğasında iletişim her zaman açık bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Bu anlamda açık olmayan bir şeyi de insanlar - iletişim sırasında konuşmalar ve anlamların uzlaşımalsı olarak geleneğe dayalı güvence altına alınmış olan yapıları içerdiği için – anlamaktadır. Neden açık bir şey yapmak yerine, dolaylı bir yapı kullanıyoruz? Neden sadece ne demek istediğimizi söylemiyoruz? Bunun gibi sorular edimbilimin çıkış noktasıdır. Edimbilim iletişimsel imkânlar konusundaki bilgimizi ve hedeflerimizi partnerimizle birlikte nasıl başarabileceğimizi açıklık getirir. Aynı zamanda kendimizi de eğitebilmemizi sağlayarak dilbilimsel olarak insanların birbirleriyle iletişim halinde ve iletişim kurarken takip ettikleri iletişim ilkelerinin bilimini ortaya çıkarır. Bu ilkeleri konuşmacılar veya yazarlar izleyerek olası anlamını kavramak, içerik geliştirmek ve bunların dinleyici veya okuyucu üzerindeki anlam özelliklerini açıklayabilmek ve dinleyici veya okuyuculara iletilen dilin ifade biçimleri, davranış kalıpları, yöntem ve yorumlama stratejilerini analiz ederek yeniden yapılandırır ve tanımlar. Anlam ve yorumun söz konusu olduğu her yerde edimbilim yerini alarak Ehrhardt ve Heringer'in (2011:14) de ifade ettiği gibi birbirimizle nasıl iletişim kurduğumuzu, özel ve resmi olarak iletişimi nasıl inşa ettiğimizi ve dünyayı nasıl gördüğümüzü açıklamaya çalışmaktadır.

1.2 SÖZDİZİMİ

Dilbilim çalışmalarına bakıldığında, her bir dilbilim dalının, dilin ne olduğu ve dillerin nelere göre araştırılması gerektiği konusuna değişik yaklaşımlar getirdiği görülmektedir. Bunlardan en önemlisi ünlü dilbilimci Chomsky'nin "Evrensel Dilbilgisi"dir. Chomsky (1981), dil ediniminin genetik olarak doğuştan varolduğunu ve insanın dil edinebilmesini bu kuramın ilkelerine göre açıklamaya çalışmaktadır. Dilbilimciye göre, düşünme, anlama ve iletişim kurmadaki özellikleri algılayarak dilin nasıl işlediğini açıklamak mümkündür. Bu yüzden "Evrensel Dilbilgisi" içinde sözdizimi ve dil edinimi birbirini tamamlayan iki özelliği içermektedir. Schaaik'e (1998) göre anlam ve bağlam, en azından sözdizim yeterli betimleyici gücü verebildiği sürece, daha önemsiz bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşıma sahip olan anadamar dilbilim okuluna Chomsky'nin "üretici dilbilgisi" adı verilmektedir. Buna karşın işlevsel dilbilgisi, dili her şeyden önce bir sosyal etkileşim aracı olarak görmekte ve dil etkinliğini yalnızca kurallar, normlar ve uzlaşmalarca belirlenen bir biçimde yapılandırmamaktadır (a.g.e 10). İşlevsel olarak dilbilimsel ifadelerin iletişim ortamındaki gerçek kullanımını yöneten kuralların mevcudiyeti savunulmaktadır. Bu kurallara da edimbilim kuralları adı verilmektedir. Gerçeklerin, bildirişim gereksinimini karşılamadaki yeri ve görevini saptamak, bunabağlı olarak da dil dizgesi içindeki pozisyonunu saptamak ön plandadır (Vardar,2002:129).

Her şeyden önce "dil" bir sosyal etkileşim vasıtasıdır ve insanoğlunun iletişimsel yetisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dil sayesinde insanlar isteklerine göre değişik tümceler oluşturabilmektedir. Bu oluşumlar, dilin yatay olduğu kadar dikey olduğunun da bir göstergesidir. Dilbilimin önemli kavramları içinde yer alan yatay boyutlar ve dikey boyutlar, her dil göstergesinin değerini diğer göstergelerle olan ilişkisinden ve bağıntılarından alacağını ifade etmek için kullanılmaktadır. Tümce içinde dikey boyutlar, bir sözcüğün değişik tümceler içinde gösterebileceği tüm değişik şekillerini, yani dilin dizisel bağıntısını, yatay boyutlar ise dilin dizimsel niteliklerini, bir başka deyişle dil öğelerinin birbiri ardına diziliş biçimini yani sözdizimini göstermektedir. Türkçenin dizimsel ve dizisel kurallarına göre göstergelerin birleşim olasılıklarını ve düzenini saptayarak belirleyen ve aynı işlevi üstlenen eşdeğer dil göstergeleri arasındaki ilişkileri tanımlayan bu boyutlar aynı zamanda farklı tümceler oluştururken iletişime yardımcı olan kavramları temsil etmektedir. Bu şekilde bir şeyi

konuştuğumuzda ya da yazdığımızda sözlerimiz sadece bireysel sözcükler şeklinde değil de, daha büyük sözcük birleşimleri, yani tümcelerden oluşmaktadır. Ancak sözcükler gelişigüzel tümceler oluşturmak için biraraya gelmemektedir. Örneğin “Ayşe yarın İstanbul’a gidecek.” gibi bir tümce Türk Dili açısından dil bilgisel olarak doğru bir tümce özelliği taşıırken “Ayşe gidecek İstanbul yarın” gibi bir tümce, hal eki kullanımı eksikliği nedeniyle dil bilgisi açısından yanlış bir tümce özelliğine örnek teşkil etmektedir. Sözcüklerin dil bilgisel tümcelerle birleştirilmesini sağlayan kurallar, sözdiziminin merkezindedir çünkü sözcükler anlamları olmalarına karşın istek, duygu ve düşünceleri tam olarak aktarmayabilir. Dil adını verdiğimiz iletişim aracı, birbiriyle ilişkili öğelerden oluştuğu ve dillere özgü bir sıralanış ilkesi benimsediği için sözcük dizeleriyle beraber düşünceleri çok yönlü anlatma imkânına sahip olmaktadır. Bu açıdan kuralları doğru bir şekilde tanımlamak için tümcelerin nasıl oluşturulduğunu, hangi yapılaraya sahip olduklarını incelemek gerekir. Bu örneğin yanı sıra “Herkes sizi burada tanır.” tümcesinde sözcükler çizgisel ve dizimsel olarak birbirini bir düzen içinde dil bilgisel olarak takip etmektedir. “Sizi herkes burada tanır.”, “Burada sizi herkes tanır.” tümceleri de sözcükler yer değiştirmesine rağmen dil bilgisel olarak doğru tümce özelliği taşımaktadır. Tümce içindeki “onu, herkes ve burada” sözcükleri tümce içinde yerlerini değiştirmelerine karşın Türkçenin özne-nesne-yüklem yapı özelliğinden dolayı dil bilgisi ve sözdizimi kurallarına göre “tanır” eylemi sonda yerini korumaktadır. Böylece tümceyi oluşturan dört sözcükten üçü konumunu değiştirmiştir. Türk Dilinin sözdizimi özelliğine göre tümce içinde sözcük sırası hem edimsel hem de sözdizimsel olarak önemli bir rol oynamaktadır. Ergin de (2013:375) bu konu hakkında “kelime sırası⁹ ve zaman sırası” yan başlığında “Gerçekten Türkçede kelimelerin sırası onların karşıladıkları nesnelerin ve hareketlerin zaman içindeki var oluş sıralarına uygundur.” ve “kelime gruplarının büyük bir kısmında ve cümlelerde bunu açıkça görmenin mümkün” olduğu açıklamasını yapmıştır. Her dilin belli bir sistemi olduğu için diller bağlı olduğu sistem ve kurallar doğrultusunda çalışmakta ve o dili konuşan insanların anlaşmasına yardımcı olmaktadır.

Dilbiliminin merkezinde olan sözdizimi çalışmaları bir dilde tümcelerin inşasını yönetmesi açısından bakıldığında ne kadar önemli olduğu aşikârdır. Sözcük, sözcük grupları, tümce ve tümce unsurlarının incelenmesini kapsayan sözdizimi, dildeki yapı oluşumunun akla gelenin gelişigüzel sıralandığı bir etkinlik olmadığı, düşüncelerin düzenlendiği ve bir çerçeveye göre hazırlanıp yapılandırılması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Böylece yeni durumlar ya da olaylar bir çerçeve sayesinde değiştirilen yeni biçimleriyle ve sadece zorunlu veya değişmez bölümlerden değil aynı zamanda birçok benzer durumlara değişken sözcüklerle uygulanabilmekte ve genel bilginin şekillenmesi için gerekli evrensel bir bilgi sunuş biçimi ortaya çıkarmaktadır. Aslında yapıdaki sanatsal yansıma olarak adlandırılabilir olan bu kavramın, dilbilimdeki diğer alanlarla ilişkisi de son zamanlarda bilimsel çalışmaların odak noktası haline gelmiştir.

1.3 Edimbilim ve Sözdizimi

Dillerde sözcüklerden sonra sıra sözdizimine geldiği için sözcük kullanımı ve sözdizimi ölçütleri en temel inceleme alanı haline gelmektedir. Bunların eksik olması durumunda insanlar arasında anlatma ve anlama hataları ortaya çıkmaktadır. Bu sayede sözdiziminin vazgeçilmez parçası durumuna gelen sözcükler, dil kullanıcıları tarafından bazen dikkatli bazen de gelişigüzel kullanılmakta ya da bağlama göre doğru biçimleri tercih edilmektedir. Böylece dilin sözdizimsel boyutu, sözcüklerin niteliklerine göre farklı biçimler içererek iletişim esnasında edimbilim ve sözdizimi bileşenlerinin sürekli etkileşimi içinde önemli bir yer tutan “bağlam” kavramı insanlar tarafından algılanmakta ve iletişim için;

1. Amaç saptaması ve söylem tasarımı,
2. Düşünceleri oluşturma,

⁹Ayrıca bk. İşsever, 2003; Erkü, 1982; Özsoy, 2019.

3. Kavram ağını kurma,
4. Dilsel gösterenleri seçme,
5. Dilsel kodlamaya geçiş,
6. Konuşma veya yazma.

evrelerini iyi planlanmaları sayesinde etkileşim oluşmaktadır. Bu planlamada “6.” aşama yer alan konuşma ve yazma işlemi diğer aşamaların düzgün kurulmasına bağlı olarak gelişmektedir. Bu aşamaya geçmeden önce bir metinde dilsel kodlama biçimlerinin de yani biçimsel ve sözdizimsel yapıların da iyi tasarlanması gerekmektedir. Çünkü bu biçimler bir metni bağdaşık kılarak konu gelişimini düzenlemekte ve son olarak dile özgü dilsel göstericileri belirginleştirmektedir.

Aşamaların gelişiminden de anlaşıldığı gibi iletişim kolay bir süreç değildir. Bu süreçte dilin tümceleri farklı düzenleme, sözcük ve yapı seçiminde farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Dilbilim dallarından edimbilim ve sözdizimi bu konuların açığa çıkarılmasına ve açıklanmasına yardımcı olan iki önemli alan olarak ilişkisi içinde ortak işlevlere sahiptir.

Edimbilim ve sözdizimi arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar, belirli sözdizimsel yapıların kullanımıyla hangi edimsel etkilerin elde edilebileceği sorusuyla ilgilenmenin yanı sıra belirli sözdizimsel yapıları yeterince kullanabilmek için hangi bağlamsal koşulların yerine getirilmesi gerektiğini, belirli bir konuyu ifade etmek için farklı, anlamsal eşdeğerin sözdizimsel seçenekleri arasında nasıl seçim yapabildiğimizi ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu karşılıklı ilişki özelliğinde belirli bir seçeneğin tercihi, konuşmacıların çok özel seçimlere ait niyetlerine bağlı anlamlar taşıdıkları gerçeğini her zaman ön plana çıkarmaktadır.

Örneğin:

- a) Turab tüm sınav sorularını çözdü. (etken)
- b) Sınav soruları çözüldü. (edilgen)
- c) Bütün sorunları çözdük.
- d) Sorunlar çözüldü.
- e) Toluhan yazıyı ezberledi.
- f) Yazı ezberlendi.

Biçimsözdizimsel¹⁰ olarak (a, c ve e) etken bir tümceyken (b, d ve f) örnekleri edilgen tümcelerdir. Anlamsal olarak (a, c ve e) ve (b, d ve f) aynıdır, çünkü aynı gerçek koşullara sahiptirler. Ancak edimbilimsel açıdan bakıldığında (a, c ve e) veya (b, d ve f) örneklerine göre konuşmacının belirsiz olup olmadığı arasında bir fark vardır. (A, c ve e) örneklerinde eylemler çekim ve kişi eki alarak çekime girmiştir. Özneyle ilgili kesin bir ilişki söz konusudur. Daha doğrusu işi yapan kişiler bellidir. Örneklerde ya isim zikredilmiş ya da yüklemelerin sonuna gelen “-k” birinci çoğul kişi (biz) ekiyle belirtilmiştir. (B, d ve f) örneklerinde ise yüklemeler kişi eki almamıştır. Türkçede yapanı, edeni bilinmeyen tümceler 3. kişi üzerinden aktarılır. İş gerçekleştiren bir “o” vardır ancak o kimdir bilinmez. Soruları kimin çözdüğü, yazıyı kimin ezberlediği veya sorunların kimin tarafından çözüldüğü bilinmemektedir ancak “Sınav soruları Turab tarafından çözüldü.” gibi bir sözdizimsel eklemeye anlam belirginleştirilebilmektedir. Etken tümcelerde “Bana Turab hakkında bir şeyler söyle; Toluhan hakkında bir şeyler söyle veya hakkınızda bilgi ver” gibi emir yapıları soru tümcelerine karşılık cevap niteliği taşıyabilir. Ancak edilgen yapıları tümceler için bu geçerli değildir. Edimbilim, dilsel anlamı hem bağlama hem dilbilimsel yapıya hem de nispeten bağımsız olan dilsel kullanım

¹⁰ Hem biçim hem de sözdizimini içeren konular (İng. morphosyntactic, Alm. morphosyntaktisch).

ilkelerine göre açıklamaya çalıştığı için bu örneklerde etken ve edilgen arasındaki farkın bir olayda hangi bakış açısının seçildiğine göre şekillendiği açıkça görülmektedir. Belirli bir bakış açısının seçilmesi edimbilimsel bir anlam yönüdür. Bilginin söz ve metinlerde nasıl sunulduğunu etkilediği için bu gibi konular tümcenin bilgi yapısıyla da ilgilidir. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bilgi yapısına yönelik;

- a) Konuyu kavrayamadığım için soruyu çözemedim.
- b) Bu soruyu çözemedim çünkü konuyu kavrayamamışım.

her iki tümcede de neden belirtmek için açıklama yapılmaktadır ancak sözdizimsel olarak birinde edat bir diğerinde ise bağlaç kullanılmıştır. (A) örneğinde sözcükler arasında ilişki kurma söz konusuysen (b) örneğinde anlam ilgisi göze çarmaktadır. İkincisi gerçekleşen söylemin sebebini aktarırken birincisi soruna odaklanmaktadır. İletişime katılan konuşmacıların bağlamsal çıkarımları yani süreç içinde başvurmak zorunda oldukları tüm anlamlar sözdizimsel yapıya bağlı olmadan edimbilimsel olarak ele alınmaktadır. Başka bir örnekte bunu daha açık şu şekilde ifade edebiliriz:

- 1) “SEN GELECEKSİN.”¹¹

gibi bir tümce hem bir “emir” hem de “gelecek nesil” anlamında bağlama göre farklı anlamlar içerebilmektedir. Görüldüğü gibi bir sözcük tek başına kullanıldığında farklı bir anlam ortaya koyarken belli bir bağlam içinde çevresindeki diğer sözcüklerin etkisiyle sözdizimsel olarak içerdği farklı anlamlar ortaya çıkabilir.

Finkbeiner’in (2015:64) de ifade ettiği gibi sözdizimsel yapıların bağlama bağlı bir şekilde şekillendiğine örnek teşkil edecek diğer bir konu eksilteli yapılardır¹². Genel olarak, eksilteli yapılar sözdizimsel anlamda eksik olan ancak öğelerin bağlam içindeki yeniden yapılandırılması olarak da tanımlanmaktadır. Ancak bu eksiltmenin anlam belirsizliğine yol açmaması gerekir. Bu durumda “eksilti” sözü, kısaltma ile söze kuvvet verme fonksiyonunu üstlenmektedir.

“Hasan gelmezse Mehmet’le” tümcesi bu konuyu güzel açıklayan bir örnektir. Bu tümcenin söz dizimsel olarak tam bir tümce olabilmesi için gerekli sözcükleri sağlayan bir sorudan hemen sonra ifade edilmesi gerekir. Örneğin “kiminle alışverişe gideceksin?” sorusundan sonra söylenecek olan bu tümce tek başına bir tümce olmadığından dil bilgisi açısından da eksik bir tümcedir. Böylece eksilteli yapılar kendini tümce, metin, edimbilim ve üslupbilim düzeyinde göstererek düşünce akışı açısından boş bırakılan yerlerin okur tarafından zihinsel olarak nasıl doldurulduğunu gösteren yapıları da içermektedir.

- 2) Az veren candan, çok veren maldan” (verir). (Yüklem Eksikliği)

Atasözü

- 3) “İhtiyar adam, sinirli bir tavırla onun sözünü kesti:

- Pekâlâ, pekâlâ... Anlaşıldı. Fakat benim bildiğime göre Emniyet Sandığı rehinsiz para vermez.
- Evi rehin ederiz Ali Rıza Bey
- !!!!! (Bunu bana nasıl teklif edebilirsin?)

¹¹ Bu örnekte sözdizim, bürünbilim (prosody) bağlantısı da önemlidir. Çünkü ilgili tümcenin iki anlamının vurgu yapısı birbirinden farklıdır.

¹²Eksilteli yapılar konusunda Türk dilinde çeşitli tartışmalar ve farklı farklı görüşler ve sınıflandırmalar bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Eksiltim (Korkmaz, 2003:81), eksilti (Vardar,2002:95), sıfır tekrar (Üstünova, 2002:112) ve elips gibi adlarla anılır.

- Sevket, evvelallah bu borcu altı ay, nihayet bir sene içinde temizler.
- !!!??? (Bunu bana nasıl teklif edebilirsin?)
- Oğluna emniyetin yok mu? Sevket'in doğru bir çocuk olduğunu bilmiyor musun?
- !!!??? (Bunu bana nasıl teklif edebilirsin?)
- Cevap versene. Niçin öyle dik dik yüzüme bakıyorsun? (Tümcesiz Eksilti)

Reşat Nuri Güntekin¹³

Bilindiği gibi söz dizimi açısından Türkçe tümcelerde bulunması gereken ögeler yüklem ile öznedir. Tümcenin temel ögeleri olan bu sözcüklerin yanı sıra nesne ve tümleçler tümcenin anlamını tamamlayan diğer yardımcı ögelerdir. Bağlama göre metin içinde tümcenin tamamlanması için gerekli olan bu ögelerin bazılarının söylenmemesi sonucunda eksiltili yapılar ortaya çıkmaktadır. Ancak bağlam içinde (3) örneğindeki “tümcesiz eksilti” de edimsel olarak dikkate alınması gereken konuların içinde yer almaktadır. Korkmaz (2014: 205) Türkçenin şekil bilgisini incelediği eserinin “ek kalıplaşması ile oluşan kelimeler” bölümünde ek kalıplaşması ve özelliklerini irdelerken Türkçenin eksiltili kullanımlara eğilimli bir dil olduğuna değinmiştir.

İletişim esnasında belli bir yapıya bağlı olarak ortaya çıkan eksiltileri de göstermek mümkündür. Böylece metin içinde sözün kısalması, anlatıma kıvraklık ve türlü değerler kazandırılması hedeflenmektedir.

- 4) Hele bir Demirci Efe lafı çıktı **ki**, **(bu lafı)** duyanlar neuzübillâh diyorlardı.

Tarık Buğra¹⁴

Türkçede metin içindeki “ki”¹⁵ bağlacından sonraki tümcelerde eksik olan birimin tamamlanması okuyucunun ya da dinleyicinin düşüncesine bırakılır. Okuyucu ya da dinleyici ki'den önceki ve sonraki bilgiler ışığında bu boşlukları doldurmaktadır. Merak uyandırarak metnin akıcılığına ve bağdaşıklığına yardımcı olan bu eksilti şekliyle daha önce geçen olaylar anımsatılmaktadır. Aslında ki'nin iki tümce arasında doğrudan ilişki kurduğu durumlarda yardımcı tümcenin ana tümceye özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve yüklem ögesi gibi fiile bağlı birim göreviyle katıldığı görülmektedir. Ki'nin bir tümce ile sözcük arasında ilişki kurduğu durumlarda da metin içinde yardımcı tümcenin bir sıfatı ve ana tümcenin çeşitli unsurlarının niteleyicisi olduğunu görmek mümkündür. Her ne kadar ki'li tümcelerde bir öge eksikliği görülse de bu eksikliğin ki'nin yapı özelliğine bağlı olarak tekrardan kaçınmak ve eski bilgileri okuyucuya bırakarak anımsatmak için kullanıldığı açıktır. Görülüyor ki eksiltili yapılar diye adlandırılan bu dil olayı edimsel olarak doğru kullanıldığında etkili ve nitelikli bir anlatım biçimi oluşturmaktadır.

- 5) a) Bir Ruşeymli.
b) Ayşe: Alışverişe gidelim mi?
Turab: Çok işim var.

İlk örnekte söylem durumu hakkında bilgi vermemiz çok önemlidir. Burada sözdizimsel bir yapı varken bağlamsal bir bütünlük yoktur. Kişi, müşteri olarak bir fırında bu sözceyi kullansaydı bağlam içinde ruşeymli ekmek istediği daha anlaşılır olacaktı. Diğer örnekte konuşucu “hayır, çünkü

¹³ Yaprak Dökümü (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2015), 84.

¹⁴ Küçük Ağa (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1981), 90.

¹⁵Uygur Türkçesi döneminde kullanılan “kim”, Türkçe soru zamiri olan kim'dir ve Uygurlardan beri kullanılan kim'li birleşik tümceler, zamanla artmıştır. Eski Türkçedeki “kimile” Farsçadaki ki benzerlik kurmuştur ve dilimizde “kim”, “ki” yerine kullanılmaya başlamıştır (Ergin, 2013: 405). Günümüze çeviri metinlerin de etkisiyle “ki” şekliyle girmiştir. Türkçeye Farsçadan geçen bu tümce yapısı, Farsçadan Türkçeye çevirilerin yapıldığı Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde de kullanılmıştır (Tekin 1966, 62).

işim var” tümcesi yerine kısaca, eksiltili yapıyı kullanarak “çok işim var” tümcesiyle cevap vermiştir. Dinleyici, ifade edilmeyen “hayır” kısmını, konuşucunun tümcesi içindeki anlamsal ipuçlarından çıkararak algılayabilmektedir. Böylece açıkça dile getirilemeyen bir husus, tümce içinde belli bir biçimde kullanılması sonucu örtük bir şekilde anlaşılmaktadır.

Konuşmacının niyetinin/amacının anlaşılması dinleyicinin belirli bir bağlam içinde varsayımlar oluşturmaya bağlıdır. İnsanın bu varsayımlarda bulunması iletişimin bağlama dayalı değişkenleriyle ortaya çıkan zihinsel sürecin bir işlevi olarak algılanmalıdır. Bir konu olarak genellikle bir şeyin söylendiği birimlere başvurabiliyoruz ve bu birimler hakkında söylenenler bazen yorum şeklinde de olabiliyor. Görüldüğü gibi edimsel açıdan eksiltili yapılar belirli sözdizimsel yapıların kullanımının çok özel dilsel-bağlamsal veya durumsal koşullara bağlı olduğunu da göstermektedir. Bu şekilde edimsel olarak hem dil bilgisini içeren dil-içi bağlam hem de konuşucu ve dinleyicinin bireysel özellikleri, varsayımları, beklentileri, dünya bilgisi, hayalleri, içinde bulunulan yer ve zamanın oluşturduğu etkin bir bağlam gibi hususları içeren dil-dışı bağlam da önemli rol oynamaktadır.

Bu açılardan bakıldığında sözdizimsel yapılar, belli bir ifadenin bağlama göre açıklanmasında iletişime katılanların bilgilerini içeriyorsa edimbilim açısından önem taşımaktadır.

Sözdizimi ve edimbilim etkileşimini daha güzel açığa çıkarmak için iki sözdizimsel konuya odaklanmak istiyoruz; bir yandan, sözlerin birebir yapıları ile etkileşime geçen sözcük dizimi ve bilgi yapısı diğer yandan belirli söz eylemlerini gerçekleştirme olasılığı ile etkileşime giren tümce türleri.

1.3.1 Sözcük Dizimi ve Bilgi Yapısı

Bilgi yapısı, söylemde bilgi aktarımını en iyi biçimde gerçekleştirmek amacıyla dil bilgisinin yapılandırılmasıdır.¹⁶ Halliday (1967) tarafından ortaya çıkarılan bu terim, her zaman sözdizimsel bileşenlere uymayan konuşulan dilin bilgi birimlerine ayrılmasını göstermek için oluşturulmuştur. Burada önemli olan eski ve yeni bilgilerin konu, yorum, odak ve arka plandaki boyutları açısından farklılaşmasıdır. Bu yönleriyle tüm dilsel yapılanma düzeyleri üzerinde geniş kapsamlı ve genellikle önemli bir etkiye sahiptir. Fonetik oluşumu kontrol etmek, bürünsel¹⁷ şekillendirmeyi değiştirmek, konulaştırma¹⁸ ve şifreleme gibi sözdizimsel değişimleri ayırıp ortaya çıkarmanın yanı sıra alışılmış anlamsal olaylarla birlikte edimsel örtük anlamların önemini belirleyerek ortaya çıkışını düzenlemek (özellikle **vurguyla**) ve bütün metinlerin yapısını şekillendirmek bu terimin görev sahasına girmektedir. Diller, bilgi yapısının gerekliliğini farklı şekillerde karşılasalar da bu gereksinimler dillerin benzer bir şekilde tabi tutulduğu evrensel bir güç alanıdır.

Musan’a (2010) göre bilgi yapısının üç farklı boyutu bulunmaktadır. “ Farkındalık, konu ve odaklanma” olarak adlandırdığı bilgi yapısına göre, tipik olarak söylemde bilgi aktarımını en iyi biçimde yerine getirme amacıyla dil bilgisinin yapılandırılması anlaşılmaktadır. Mesajın kendisi değil, bir mesajın alıcıya nasıl iletilmesiyle ilgilidir. Altta yatan fikir, aynı bilginin, söylemin arka planına ve amacına bağlı olarak farklı şekilde işlenmesi gerektiğidir.

Bilgi yapısı üzerine yapılan incelemelerde temel kavramlar sıklıkla farklı araştırma geleneklerinden geldikleri için bilgi yapısının temel şartları tipik olarak tamamlayıcı çiftlerde ortaya çıkmaktadır (Örneğin: Özne-yüklem, konu-haber, güncel-yorum, odak-arka plan gibi). Konuyu daha

¹⁶Ayrıntılı bilgi için bk. Şener, 2010.

¹⁷Bürün(Alm. Prosodie, Fr. prosodie, İng. prosody): Titrem, vurgu, durak, süre, vb. ses olgularının genel adı (Vardar, 2002:52).

¹⁸Konulaştırma (Alm. Topikalisierung, Fr. topicalisation, İng. topicalisation): Tümcenin bir kurucusunu, yorumunilişkin olduğu konu durumuna getirme (age. 137).

iyi açıklayabilmek için vurgunun da önemli olduğu soru ve cevap tutarlılığı ile ilgili olan şu örnekleri vermek yerinde olacaktır. Vurguya bağlı olarak aşağıdaki cevabın uygunluğuna göre;

1) Turab yarın okula başlayacak.

Sorulacak sorulara göre odaklanma değişerek çeşitlenmektedir.

a) Turab yarın nereye başlayacak?

- Turab yarın **okula** başlayacak.
- Turab **yarın** okula gidecek.
- Turab yarın okula **başlayacak**.
- **Turab** yarın okula başlayacak

b) Turab ne zaman okula başlayacak?

- Turab **yarın** okula başlayacak.

c) Okula yarın kim başlayacak?

- Turab yarın okula başlayacak.

d) Turab yarın ne yapacak?

- Turab yarın okula başlayacak.

e) Ne haber, nasıl gidiyor? (samimi olarak)

- Turab yarın okula başlayacak.

Ancak konuşma esnasında “odaklanma” sadece soru-cevap tutarlılığıyla değil metinsel tutarlılık açısından da bilgi yapısı için önem arz etmektedir. Konu bakımından genel olarak bir şeyin söylendiği görülür ama bunun yanı sıra bu konu hakkında ek söylenenler veya düşünülenler açıklama, değerlendirme veya yorum şeklinde ifade edilebilir.

f) Turab’ın yarın okula başlayacağını duydum.

g) Turab çalışma hayatından bıkmış olmalı ki yarın okula başlayacak.

h) Turab’ın okulu sevmemesine rağmen tahsiline devam etmesi gerekiyor. Bu yüzden yarın okula başlaması lazım.

i) Toluhan okula devam etmeyecek. Turab ise yarın okula başlayacak.

Söylemdeki çoğu sözün bir soruya dayandığını varsayarak metin tutarlılığının soru-cevap tutarlılığı kadar önemli olduğu açıktır. Bu tutarlılıklar için aynı zamanda zıtlıkların ifadesi de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle odaklanma esnasında diyaloglarda yapılan düzeltmeler sözdizimini etkilemektedir.

j) A) Turab yarın işe başlayacak.

B) Hayır, yarın okula başlayacak.

k) A) Turab 2 hafta sonra okula başlayacak.

B) Hayır, Turab yarın okula başlayacak.

l) A) Toluhan yarın okula başlayacak.

B) Hayır, Turab yarın okula başlayacak.

Aynı söylemler karşıtlıklar içeren olumsuzluk anlamlı sözcüklerin yardımıyla da tek tümce şeklinde oluşturulabilir.

m) Turab yarın işe **değil** okula başlayacak.

Görüldüğü gibi konuşma eylemlerinin gerçekleşmesi için her defasında kullanılan birçok değişik ifade biçimleri vardır. Konu, aynı zamanda bir ifadenin yapıldığı bağlama ve neyin ifade edildiğine bağlı olarak değişmektedir. Somut durumlarda konuşmacı bu ifade biçimlerinden uygun olanı seçerek dinleyicinin amacına ve tepkisine göre karar vermekte veya vermek zorunda kalmaktadır. Bir metnin bilgi yapısı aynı zamanda edimsöz yapısını (Alm. Illokutionsstruktur; İng. the structure of illocution) da belirtmektedir. Bu bilgi yapısı da edimsözün anlaşılması için gerekli olan bir diğer kavramdır. Bu açıdan bakıldığında bilgi yapısına göre edimsöz bilgisi, Hoffmann' a (2001, 4) göre eylem bilgisinin (Alm. Handlungswissen) odak noktasını, Motsch & Viehweger' e (1991, 100) göre etkileşim bilgisinin (Alm: Interaktionswissen) bir alt grubunu oluşturmaktadır. Motsch & Viehweger için bu kavram kendi başına hareket eden bir bilgi sistemidir. Böylece hem konuşmaya hem de sosyal faaliyet göstermeye arabuluculuk yaparak edimsöz türlerini tanımlamaktadır. Ancak yine de her iki bakış açısının oluşması için gerekli olan kıstasları da burada açıklamak yerinde olacaktır. İlk önce gerekli olan edimsöz eylemdir. Bu eyleme bağlı diğer unsurlar ise şu şekilde formüle edilebilir:

$$EE = (\dot{I}A, KA, \dot{S}, S)$$

Edimsöz Eylem

Formülde görüldüğü gibi edimsöz eylem diğer dört unsuru kendisine bağlamaktadır. Bu dört unsurdan birincisi “İA” harfleriyle kısaltılmış olan **“belli bir ifadenin anlatımıdır”**. Diğer unsurlar ise **“Konuşmacının amacı”, “belli bir ifadenin seçimini etkileyen şartları ve konuşmacının becerisi, davranışı, güdüleme vs.”**, ve son olarak **“edimsöz eylemden çıkarılacak sonuçtur”**. Aslında bu formül edimsöz eylemin özelliklerinden yola çıkarak **“inanmak, yerine getirmek ve söylemek”** şeklinde kısaltılabilir.

Aslında “edimsöz yapısı” metindeki baskın ve bağımlı konuşma eylemlerinin hiyerarşik düzenlenmiş dizgesidir. Sözeylem incelemeleri esnasında tek tek tümcelerin edimsözleri üzerine çalışılırken konuşma eylemi ve edimsözün metin yapısını betimlemek için de kullanılabileceği göze çarpmıştır. Belli sıralanışların bir araya gelmesiyle karışık konuşma eylemlerinden oluşan metinlerin varlığı ve bunların oluşumu ayrıca metinlerdeki edimsöz yapılarının basit bir şekilde yan yana sıralanarak değil de hiyerarşik düzenlenerek betimlenmesi de bu kavramın oluşmasına yol açmıştır.

Bir konuşma dizisinde ve her bir metinde baskın rol oynayan bir tane edimsöz vardır. Diğer edimsözler baskın olan edimsözün başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için destekleyici rolünü üstlenmektedir. Bir ricaya gösterilen gerekçe destekleyici görevi üstlenmektedir.¹⁹

Örneğin: Çok üşütmüşsün (Edimsöz⁰₁). *Lütfen bir doktora git* (Edimsöz⁰). Yakında muayenehanesi olan bir doktor var (Edimsöz¹₂). **Onu tanıyor musun?** (Edimsöz²₁)²⁰

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Wolfgang Heinemann, Dieter Viehweger, 1991. W. Klein./C. v. Stutterheim, 1992. Wolfgang Motsch; 1987. Wolfgang Motsch, Dieter Viehweger, 1981. Wolfgang Motsch, Dieter Viehweger; 1991. John R. Searle, 1975. Teun A. van Dijk, 1980. Thomas Schröder, 2003.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Brinker, Antos, Heinemann, 2000: 172.

Üsteki örnek tümceyi edimsöz yapısı açısından şematik olarak bu şekilde göstermek mümkündür. Çünkü biraz öncede bahsedildiği gibi bir metinde bir tane baskın edimsöz vardır. Diğer edimsözler onun şekillenmesi için gerekli olan destekleyicilerdir. Bu tümcede gerçek edimsöz “*Lütfen bir doktora git*” şeklinde ifade edilmiştir. Diğer edimsözler destekleyici edimsözlerdir. Aslında yukarıda da görüldüğü gibi metinler konuşma eylemindeki unsurların hiyerarşik sıralanış yapısı şeklinde oluşturulmaktadır. Hiyerarşik olarak yapılanmasındaki sebep, edimsöz eyleminde üst ve alt sıralanış ilişkilerinin olmasıdır.

Sözeylem kavramını ortaya çıkaran John Austin’den (1972) sonra Amerikalı felsefeci Searle’nin sözeylemi daha da genişlettiğini ve sistematik hale getirdiğine daha önce değinmiştik. Searle (1976:1-23) bu türleri;

- a) Simgeleme işlevi olan sözeylem
Örneğin; tespit ve kestirmek için gerekli olan eylemler.
- b) Direktif, buyruk veren sözeylem
Örneğin; emir, rica, nasihat vs.
- c) Yükleyici sözeylem
Örneğin; söz vermek, tehdit etmek, bahis vs.
- d) Anlatımsal sözeylem
Örneğin; teşekkür, özür vs.
- e) Bildirici sözeylem
Örneğin; mahkûmiyet, çıkarma, tayin, evlenme vs.

Searle’nin bu sınıflandırmasında “simgeleme işlevi olan sözeylem” olayları göstermek, “anlatımsal sözeylem” konuşmacının olaya karşı tutumunu, diğer sözeylemlerle ise konuşmacı yeni olaylar yaratmak veya olanı değiştirmek için uğraşmaktadır. Edimsöz amaçlarına göre belli etkiler yaratılmaktadır. Bu etkiler sayesinde edimsöz türleri daha açık ortaya çıkarılmaktadır (Staffeldt, 2007).

Sözeylem kuramı insan söylemini konuşmacının niyeti, dinleyici üzerindeki etki ve başarılı bir söylem için olması gerekli koşullar cinsinden tanımlandığından bir sözeylem Austin ve Searle’nin

dışında başka şekillerde de gösterilmektedir. Woolridge'ye (2000: 9-31) göre söylem yedi sınıftan birine göre şekillenmektedir:

1. Konuşmacıyı bir önermenin doğruluğundan mesul tutan “savsözseller (assertive)”dir. Önemli olan bilgilendirmektir. Örnek: “Pencere kapalı”. Tümcenin tam şekli “Pencerenin kapalı olduğu hakkında sizi bilgilendiriyorum” şeklindedir.
2. Dinleyicinin bir şey yapmasını isteyen buyruk vericilerde (direktive) ise eylem “rica etmektir”. Örnek: “Pencereyi kapatın.”
3. Konuşmacının bir eyleme odaklanmasını sağlayan yükleyicilerde (commissives) eylem “söz vermektir”. Örnek: “Pencereyi kapatacağım.”
4. Dinleyiciye bir şey yapması için izni veren müsaade edicilerde (permissives) eylem “izin vermektir”. Örnek: “Pencereyi kapatabilirsiniz.”
5. Dinleyiciyi bir şeyi yapmayı yasaklayıcılarda (prohibitives) eylem “yasaklamaktır”. Örnek: “Pencereyi kapatamazsınız.”
6. Bildiricilerin (declaratives) eylemi ise “beyan etmektir”. Örnek: “Bugünden sonra yeni bir döneme girilmiştir.”
7. Psikolojik bir durumu gösteren anlatımsallarda (expressive) genel bir eylem bulunmamakla birlikte teşekkür etmek, dilekte bulunmak bu sınıf içindedir. Örnek: “Pencereyi kapattığınız için teşekkür ederim.”²¹

Woolridge'nin bu sınıflandırmasının yanı sıra Krallmann ve Stickel (1981:55) bu sınıflandırmayı savsözseller (assertiv), yükümleyiciler (kommissiv), bildiriciler (deklarierend), direktif, buyruk verenler (direktiv), soru soran (erotetisch), sınava ilişkin (examinierend) ve son olarak sözbilimsel (rhetorisch) şeklinde göstermektedir. Bu kavramları ise tümce çeşitleri ve edimsöz türlerine göre şu şekilde biçimlendirmektedir:

²¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Seylan, 2006.

Bu anlayışa göre savsözseller “savunmayı”, yükümleyiciler “söz vermeyi”, direktif, buyruk verenler “rica etmeyi”, soru soran “gerçek soruyu”, sınava ilişkin olan “sınav sorusunu” ve sonuncusu “sözbilimsel soruyu” beyan etmektedir.

Bu açıklamalardan sonra insanların bulundukları ortama göre ya zorunlu ya da zevk için konuşup yazdıkları gerçeğiyle bir sözcüğün tek başına kullanıldığında farklı bir anlam ortaya koyarken belli bir bağlam içinde çevresindeki diğer sözcüklerin etkisiyle sözdizimsel olarak farklı anlamlara göre şekillendiğini burada bir kez daha vurgulamak yerinde olacaktır. Bu konuya başka bir örnekle biraz daha açıklık getirelim:

- İstanbul Üniversitesindeki öğrenciler bugün Hayef önünde dolaşıp duruyorlardı.

Bu örnekte bir bağlam olmadan konunun “İstanbul Üniversitesi, öğrenciler, Hayef veya bugün” mü olduğu anlaşılmayacaktır. Bu yüzden söylemler nasıl sınıflandırılırsa sınıflansın, bağlama göre edimin ve konunun olduğu bir gerçektir. Ancak Türkçede ara sıra bazı tümceler bağlam olmadan da anlaşılabilir.

- Kaplanlar etçildir.

- İstanbul Boğazı’nın seyrine doyum olmaz.

- Duygusal şarkılar etkilidir.

Bu tür tümcelerde ise yeni ifadelerin anahtar sözcükler ışığında (kaplan, İstanbul Boğazı, duygusal şarkılar) zihinsel bellekteki sinyallere göre tek düzeyde anlaşılması sonucu konu bağlam olmadan da algılanabilmektedir.

Bu konuların dışında sözdizimsel olarak sözcük sıralamasında sık sık sözcük sırası ve konu içeren belirli pozisyonlar vardır. Bunlar da her iki alanı ama özellikle edimbilimi etkilemektedir.

a) Barselona’nın kuzeyindeki ağaçlıklı yolda **araba** süren Langdon, otoyolun saatte 120 km hız limitini epeyce aştığını görünce şaşırды. **Tesla Model X**’nin sessiz elektrikli motoru ve ivmelenmesi hangi sürata çıkarsa çıksın değişmiyordu.(Brown, 2018:256)

b) Langdon, **Tesla Model X**’in elektrikli motoru ve ivmelenmesinin hangi sürata çıkarsa çıksın değişmediği söyledi.

c) Langdon, elektrikli motoru ve ivmelenmesiyle hangi sürata çıkarsa çıksın **Tesla Model X**’in değişmediği söyledi

Birinci örnekte öğelerin açıkladığı özellik ve durumlar arasındaki anlam bağıntıları tümceler arasında arka arkaya gelen tümcelerde görülen sözcüklerin yinelenmesi, şekil ve içerik açısından sözcüklerin tek ve aynı dil dışı gerçeğe gönderme yapmaları sonucu bağdaşık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örnekteki arabanın özellikleri hakkında bilgilere ulaşabildiğimiz için tümce konusunun Tesla Model X olduğunu anlıyoruz. Böylece birinci tümcedeki “araba” sözcüğü ikinci tümcenin **başında** yer alarak gönderime yardımcı olmaktadır. İkinci tümcede tümcenin **ortasında**, üçüncü örnekte ise **daha ileri** bir sırada yer alarak tümce içindeki anlam sırasının önemine dikkat çekilmektedir. Verilen bilgiler ışığında söz anımsandığında veya söylendiğinde onun gösterimi ve anlamına göre **sola doğru** sıralanışa göre sözdizimi ve edim açısından arabanın mı, yoksa motor ve ivmesinin mi ön planda olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Tümceler arasındaki dilsel ilişkileri düzenleyen bu yapı birden çok tümceciğin kendi içindeki bağlantısı ve ilişkisi ile oluşmaktadır. Diğer bir deyişle tümceler bağdaşık bir şekilde bağlama göre dil bilgisel veya sözcüksel ilişkiler yoluyla sözdizimsel ve edimsel görevler üstlenebilmektedir. Böylece iletişim açısından bağlamsal çıkarımlara göre tüm yapılanma ve kullanımlar hem sözdizimi hem de edimbilimi açısından dikkat çekici hale gelmektedir.

1.3.2 Sözeylem ve Tümce

Edimbilim konuşmanın içeriğine bağlı olan dilsel ifadelerin yorumlanmasının çeşitlerini, dilsel ifadelere ait olan iletişimsel işlevleri, metinlerin ve konuşmaların yapısal yönlerini içerdiği için sözeylem ve tümce özellikleri de iki alanı etkilemektedir. Belirli bir tümce türünün kullanılmasıyla çok özel bir konuşma eylemi gerçekleştirilmektedir.

- a) Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil. (Yunus Emre, 2012)
- b) “Neden susmalarla doluydu o uzun yürüyüşümüz; şehir mi ıssızdı, biz mi kimsesizdik.” (Yurttaş, 1997: 55)
- c) Onu yemeyeceksin, bunu yemeyeceksin! Bir insan hasta olup da ellerine düşmeye görsün! Bayılıyorlar her şeyi yasak etmeye! İyiliğimiz içinmiş! (Ataç, 1972:117)

Örneklere bakıldığında ilk bakışta tümce ve konuşma eylemi arasında görev bakımından bir sınıflandırma olduğu fark edilmektedir. Sırasıyla anlama göre olumsuz, olumlu, soru ve ünlem tümceleri göze çarpmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken hususlar her zaman bu tür tümcelerin bu anlamlarda kullanılmadığıdır.

- a) “Bütün yeni verileri derleyerek bütün dünya için geçerli yeni bir bilim ve sanat tarihi yazmak gerekmez mi? (Anday, 1974: 270).
- b) Köpeklerin efendilerinden ayrı hatta bazen onların tam zıddı bir kişiliği olamayacağını savunmak köpekleri insan derecesine indirmek değil de ne? (Taner, 1999:101)
- c) Bizim ilçede de bir özel okul açılmalı!

Olumsuz tümce a örneğinde olduğu gibi her zaman olumsuz bir anlam taşımamaktadır. Örnek tümcede sözdizimi açısından biçimce olumsuz ancak anlamca “gerekir” cevabıyla olumlu bir anlam söz konusudur. Bu nedenle edimsel olarak tümceden olumsuz değil olumlu bir anlam çıkarılmaktadır. Soru tümceleri de b örneğinde olduğu gibi sadece soru sormak için kullanılmaktadır. Diğer örnekte ise bir istek söz konusudur. Farklı kip ve biçim özellikleri sözdizimi ve edimbilim için farklı fikir ve görüş açılarına sebep olmaktadır. Her ne kadar birbiriyle bağlantılı olsalar da bu şekilde tümce özellikleri ve sözeylem arasındaki etkileşim sayesinde sözdizimi “yapı”, edimbilim ise “kullanım” odaklı bir çizgi üzerinde durmaktadır.

Tümcelerın işlevleri ve şekilleri arasındaki ilişkiyi açıklamak ve edimsöz açısından vermek istediğı iletiyi belirginleştirmek için bağlamın ne kadar önemli olduğı bir kez daha öne çıkmaktadır. Burada önemli olan düşünce belirli tümce türlerinin, belirli konuşma eylemlerinin yerine getirilmesinde her zaman aynı görevi üstlenmediğidir. Dikkat edilmesi gereken nokta, yapısal anlamın somut bir konuşma eylemini belirtmeden soyut boyut olarak anlaşılabilmesidir. Dolayısıyla yapı ile eylem arasında bir mesafe olduğunu unutmamak gerekir.

Sonuç

Edimbilim, geleneksel dilbilim dalları (sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi, anlambilim) şeklinde ele alınan alanlardan biri olarak düşünülmemelidir. Çünkü edimbilim dilbilimin bir alt disiplini olarak gelişmesi için neredeyse tüm önemli dürtülerini dilbilim dışından da yani psikoloji, felsefe ve sosyoloji gibi alanlardan almaktadır. Esasen dilin farklı kullanım şekillerini ve görevlerini incelemeye çalışarak konuşucu ve dinleyicinin ifadelerinin yanı sıra davranışları, kişilerarası bir iletişimde kişilerin tecrübelerine göre edim, davranış ve olaylar arasındaki ilişki üçgenini gösteren ve bunlara mantıksal temellerle açıklamaya çalışan bir alandır. Dil kullanım ortamlarının belirlenmesi, iletişim özellikleri ve dili anlama konusunda yeni biçimler oluşturan bu alan her ne kadar aynı konular üzerinde durmasa da sözdizimi ve anlambilimle sıkı ilişki içindedir. Anlık ima, algılama, izlenim, ortam ve bunun dışında başka faktörleri de içine alan bu alan dilin, bir edim özelliğı taşıdığı fikrini savunmaktadır. Genel olarak kişilerin ifade ettikleri “inançları, istekleri ve niyetleriyle”, “inançları, arzuları ve niyetleri” olan diğer kişilerle iletişim kurarken önce ve sonra oluşan ifade gerçeğıyle ilgilidir.

Sözdizimi ise dilin ilişki içinde kurulmuş ögeler dizgesidir. Bir dildeki tümcelerın yapısını yönetir ve dillerin kendilerine ait bir sıralanış bağlantısı olduğunu göstermeye çalışır. Bu şekilde sözcükler tümce içerisinde birbirini takip ederek bir dizim oluşturur ve kurallara göre şekillenir. Edimbilimde ise bir “edimsel”in anlamı için doğruluk ve kural şartı aranmaz ancak belirli uygunluk ya da yerindelik koşulları aranır. Bir söz ediminin uygun koşullarda söylenip söylenmediğı önemlidir. Konuşan kişinin söylediğı konuların edimsel bir tümce olarak ancak belli koşullarda yerinde olması ve başarıya ulaşmasına dikkat edilir.

KAYNAKÇA

- Allan, Keith; Jaszczolt, Kasia M. (2012). *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anday, Melih Cevdet (1974). *Yeni Tanrılar*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Ataç, Nurullah (1972). *Günce 1*. Ankara: TDK Yayınları.
- Austin, John Langshaw (1972). *Zur Theorie der Sprechakte (How to do things with words)*. Stuttgart: Reclam.
- Brinker, Klaus; Antos, Gerd; Heinemann, Wolfgang (2000). *Text- und Gesprächslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. Linguistics of Text and Conversation: An international Handbook of Contemporary Research*. Berlin/ New York: Walter de Gruyter.
- Brown, Dan (2018). *Başlangıç*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Bublitz, Wolfram; Jucker, Andreas H.; Schneider, Klaus P. (2010-2013). *Handbooks of Pragmatics*. Berlin, Boston: de Gruyter Mouton.
- Buğra, Tarık (1981). *Küçük Ağa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Chomsky, Noam (1981) *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.

- Cummings, Louise (2010). *The Pragmatics Encyclopedia*. London: Routledge.
- Douglas, Robinson (2006). *Introducing Performative Pragmatics*. New York: Routledge.
- Ehrhardt, Claus; Heringer, Hans Jürgen (2011). *Pragmatik*. München: Wilhelm Fink.
- Ergin, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Erkû, Feride (1982). "Topic, comment and word order in Turkish". *Minnesota Papers in Linguistics and Philosophy of Language* 8. 30-38.
- Eziler Kıran, Ayşe (2014). "Dilbilim, Anlambilim, Edimbilim". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, s. 719-729, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/6 Spring*.
- Finkbeiner, Rita (2015). *Einführung in die Pragmatik*. Darmstadt: WBG.
- Güntekin, Reşat Nuri (2015). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Halliday, Michael A. K. (1967). Notes on transitivity and theme in English. *Jornal of*
- Heinemann, Wolfgang; Viehweger, Dieter (1991). *Textlinguistik. Eine Einführung*. Tübingen: Niemeyer, Reihe Germanistische Linguistik 115.
- Hofmann, Simone (2001). "Kohärenz: Wissen und Schlüsse: Studienarbeit", Verlag für akademische Texte.
- Huang, Yan (2015). *The Oxford Handbook of Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İşsever, Selçuk (2003). "Information structure in Turkish: The word order–prosody interface". *Lingua* 113. 1025–1053.
- Kıran, Zeynel ve Ayşe Eziler Kıran. (2002). *Dilbilimine Giriş*. Ankara: Seçkin.
- Klein, Wolfgang; von Stutterheim, C. (1992). "Textstruktur und referentielle Bewegung". *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 22, Heft 86.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Krallmann, Dieter; Stickel, Gerhard (1981). *Zur Theorie der Frage. Vorträge des Bad Homburger Kolloquiums, 13-15 Kasım 1978, Werner-Reimers-Stiftung, Werner-Reimers-Stiftung für Anthropogenetische Forschung, Institut für Deutsche Sprache tarafından, katkıda bulunan Dieter Krallmann, Gerhard Stickel, Gunter Narr Verlag, s. 55.*
- Levinson, Stephan, C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linke, Angelika; Nussbaumer, Markus; Portman, Paul R. (1996). *Studienbuch Linguistik*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Morris, Charles (1938). *Foundations of the Theory of Signs*. Chicago: University of Chicago Press.
- Motsch, Wolfgang (1987). "Zur Illokutionsstruktur von Feststellungstexten". *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 40/87.
- Motsch, Wolfgang; Viehweger, Dieter (1981). *Sprachhandlung, Satz und Text*. Yayınlayan, Inger Rosengren, *Sprache und Pragmatik. Lunder Symposium 1980 (= Lunder germanistische Forschungen)*, Malmö: Gleerup.

- (1991). “Illokutionsstruktur als Komponente einer modularen Textanalyse”, Yayınlayan: Klaus Brinker, Aspekte der Textlinguistik (= Germanistische Linguistik 106/107), Hildesheim/Zürich/New York: Olms.
- Musan, Renate (2010). Informationsstruktur. Heidelberg: Winter.
- Özsoy, Sumru. 2019. Word Order in Turkish. Cham: Springer.
- Searle, J. R. (1969). Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press. Türkçesi (2000), R. L. Aysever (çev.), Söz Edimleri. Ankara: Ayraç Yayınları.
- (1975). A Taxonomy of Illocutionary Acts. Gunderson, Keith (ed.) Language, Mind, and Knowledge (= Minnesota Studies in the Philosophy of Science VII). Minneapolis: University of Minnesota (1976 basım: Trier: L.A.U.T. Series A, 40).
- (1976). A Classification of Illocutionary Acts. Language and Society 5, s. 1-23.
- Seylan, İnanç (2006). Etmen İletişimi Açısından Web Uyumlu Bir İçerik Dili Tasarımı, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Schaaik, van Gerjan (1998). “İşlevsel Dilbilgisi' nedir?”. Dilbilim Araştırmaları 1998, Cilt 9, s. 9-25. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Schröder, Thomas (2003). Die Handlungsstruktur von Texten. Ein integrativer Beitrag zur Texttheorie. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Staffeldt, Sven (2007). Perlokutionäre Kräfte. Lexikalisierte Wirkungen sprachlicher Äußerungen im Deutschen. Frankfurt am Main: Lang.
- Şener, Serkan (2010). Non- peripheral matters in Turkish syntax. University of Connecticut dissertation.
- Taner, Haldun (1999). On İkiye Bir Var Sanchonun Sabah Yürüyüşü Gülerek Ölmek. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tekin, Şinasi (1966). “Uygurcada Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme”. TDAYB 1965. Ankara: TDK.
- Toklu, Osman (2009). Dilbilimine Giriş. Ankara: Akçağ.
- Woolridge, Michael (2000). “Semantic issues in the verification of Agent communication Languages”, Autonomous Agent and Multi-Agent Systems, 2000, 3/1. s. 9-31.
- Üstünova, Kerime (2002). Dil Yazıları. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Van Dijk, Teun A. (1980). Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung. Tübingen: Niemeyer.
- Vardar, Berke (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual.
- Yunus Emre (2012). Yunus Emre'den Seçmeler. Ankara: Elips Kitap.
- Yurttaş, Hüseyin (1997). Çürüme. Ankara: Bilgi Yayınevi.